

The Books' Journal, 1/2/2017

Ας υποθέσουμε ότι ένας Έλληνας νευροεπιστήμονας έχει φτιάξει μια μηχανή που αντιγράφει το περιεχόμενο του μυαλού σου, συμπεριλαμβανομένων των αναμνήσεών σου, σε ένα σκληρό δίσκο. Σε συνεργασία με έναν Άγγλο συνάδελφό του, ο Έλληνας νευροεπιστήμονας ανεβάζει αυτό το περιεχόμενο στον εγκέφαλο ενός ασθενή στην Αγγλία, αντικαθιστώντας εντελώς το νοητικό του περιεχόμενο με το δικό σου. Δυστυχώς, η μηχανή έχει βλάβη, και ο εγκέφαλός σου καταστρέφεται. Τι σου έχει συμβεί; Έχεις πεθάνει; Ή μήπως έχεις πάει ταξίδι στην Αγγλία; Σύμφωνα με τον Ντέρεκ Πάρφριτ, τον σημαντικότερο ηθικό φιλόσοφο της τελευταίας τριακονταετίας, έχεις πεθάνει. Γιατί; Ας υποθέσουμε ότι το upload είναι επιτυχές και φεύγεις από το χειρουργείο του Έλληνα νευροεπιστήμονα χωρίς εγκεφαλική ζημιά. Ο Άγγλος doppelganger σου ήδη σε κουβαλάει μέσα στο κεφάλι του. Λίγες ώρες αργότερα, ο νευροεπιστήμονας σου λέει ότι μια βλάβη στη διαδικασία του upload θα προκαλέσει τον θάνατό σου σε δυο μέρες. Ποιος θα πεθάνει σε δυο μέρες; Εσύ. Αλλά αν είσαι εσύ που θα πεθάνεις σε δυο μέρες, τότε είσαι πάλι εσύ που πέθανες όταν καταστράφηκε ο εγκέφαλός σου στο αρχικό παράδειγμα. Άρα η μηχανή δεν είναι καινούριο είδος ταξιδιωτικού πράκτορα: δεν σε πάει στην Αγγλία. Σε σκοτώνει.

Ο Πάρφριτ πιστεύει ότι αυτό το παράδειγμα, και παραδείγματα όπως αυτό, δείχνουν ότι η ατομική ταυτότητα καθ'αυτή δεν έχει σημασία. Το μόνο, δηλαδή, που έχει σημασία είναι η ψυχολογική συνέχεια ανάμεσα στα τωρινά στάδια της ζωής σου και πρότερα στάδια. Το βαθύ περαιτέρω γεγονός [deeper further fact] ότι τα στάδια αυτά συνεχονται από την ίδια ψυχή, από το ίδιο σώμα, ή από τον ίδιο εγκέφαλο, δεν έχει σημασία. Κατά συνέπεια, η ατομική ταυτότητα δεν έχει σημασία. Με άλλα λόγια, δεν έχει σημασία ότι δεν επιβίωσες εσύ από την μεταφορά των δεδομένων του εγκεφάλου σου στον Άγγλο ασθενή. Επιβίωσε η συνέχεια των ψυχολογικών σου καταστάσεων, κι αυτό είναι που μετράει. Με αυτόν τον τρόπο, ο Πάρφριτ υπερασπίζεται ένα είδος αθεϊστικού Βουδισμού στο πλαίσιο της αναλυτικής φιλοσοφίας. Αν η θέση του Πάρφριτ είναι ορθή, τότε έχει σημαντικές συνέπειες για τη σχέση που έχουμε με τον εαυτό μας, με τον θάνατό μας και με τους άλλους ανθρώπους:

Είναι αποκαρδιωτικό αυτό το γεγονός [ότι η ατομική ταυτότητα είναι ασήμαντη - N.B.];

Κάποιοι μπορεί να πιστεύουν κάτι τέτοιο. Όμως εγώ το βρίσκω παρήγορο και απελευθερωτικό. Όταν πίστευα ότι η ύπαρξή μου ήταν ένα περαιτέρω γεγονός [δηλαδή ένα γεγονός πέρα από την ψυχολογική συνέχεια - N.B.], έμοιαζα φυλακισμένος στον εαυτό μου. Η ζωή μου έμοιαζε με γυάλινη σήραγγα, μέσα στην οποία έτρεχα κάθε χρόνο όλο και πιο γρήγορα, και στο τέλος της υπήρχε σκοτάδι. Όταν άλλαξα γνώμη, οι γυάλινοι τοίχοι της σήραγγας εξαφανίστηκαν. Τώρα ζω στην ανοιχτή ύπαιθρο. Εξακολουθεί να υπάρχει διαφορά ανάμεσα στη ζωή μου και τις ζωές των άλλων ανθρώπων. Όμως η διαφορά είναι μικρότερη. Ανησυχώ λιγότερο για το υπόλοιπο της δικής μου ζωής, και περισσότερο για τις ζωές των άλλων. (Πάρφριτ 1984, σ. 281)

Ο Πάρφριτ πέρασε όλη του τη καριέρα ως ερευνητής στο κολλέγιο All Souls του πανεπιστημίου της Οξφόρδης. Προερχόταν από έναν ακαδημαϊκό κόσμο πολύ διαφορετικό από τον δικό μας: δημοσίευε ελάχιστα, δεν έκανε ποτέ διδακτορικό, και δεν ενδιαφέρθηκε ποτέ να αποκτήσει έδρα καθηγητή στην Οξφόρδη. Ωστόσο η δουλειά του γνώρισε πρωτοφανή και παγκόσμια αναγνώριση. Πρόσφατα αφιερώματα στη ζωή του έχουν δημοσιευτεί στον *New Yorker* και στο *Prospect*, ενώ λέγεται ότι ομάδες θιβητιανών μοναχών ψέλνουν αποσπάσματα από τα βιβλία του. Ο Πάρφριτ δημοσίευσε όλα κι όλα δύο βιβλία: το *Reasons and Persons* (Οξφόρδη, 1984) και το *On What Matters* (Οξφόρδη, 2011). Το πρώτο του βιβλίο αναβίωσε την έρευνα σε τουλάχιστον τρεις φιλοσοφικούς κλάδους: στη μεταφυσική—συγκεκριμένα, αναβίωσε τη συζήτηση για την ατομική ταυτότητα—στην ηθική φιλοσοφία—συγκεκριμένα, τη συζήτηση για τη συνάφεια της ατομικής ταυτότητας με τις υποχρεώσεις μας στις μελλοντικές γενιές—και στην πολιτική φιλοσοφία—συγκεκριμένα, τη συζήτηση για τη φύση της ισότητας ως ηθικού ιδεώδους. Το δεύτερο βιβλίο του είναι μια προσπάθεια συγκερασμού των τριών πιο σημαντικών σύγχρονων ηθικών θεωριών, δηλαδή της δεοντοκρατίας, της συνεπειοκρατίας, και της συμβολαιοκρατίας. Η σκέψη του Πάρφριτ στο σύνολό της έδωσε, μεταξύ άλλων, τεράστια ώθηση στη συζήτηση για τη φύση του πρακτικού λόγου και θεμελίωσε έναν καινούριο επιστημονικό κλάδο, την πληθυσμιακή ηθική [population ethics].

Ο Πάρφριτ πέθανε στην Οξφόρδη την 1η Ιανουαρίου 2017. Παρακάτω συνοψίζω τις σημαντικότερες πτυχές της σκέψης του.

Η αντικειμενικότητα των λόγων

Δύο μεταφυσικά ζητήματα κυριαρχούν στη θεματική των φιλοσοφικών αναζητήσεων του Πάρφριτ: η ατομική ταυτότητα και η αντικειμενικότητα των πρακτικών λόγων. Όπως και στην περίπτωση της ατομικής ταυτότητας, ο Πάρφριτ υπερασπίζεται μια θέση για τον πρακτικό λόγο που ελάχιστοι, πριν από αυτόν, ήταν διατεθειμένοι να υπερασπιστούν.

Τι είναι ένας πρακτικός λόγος; Ας υποθέσουμε ότι θέλεις να ανοίξεις ένα μπουκάλι κρασί. Το μόνο μέσο να το ανοίξεις αναίμακτα είναι να χρησιμοποιήσεις τριμπουσόν. Έστω ότι θέλεις να το ανοίξεις αναίμακτα. Τότε πρέπει να χρησιμοποιήσεις τριμπουσόν. Έχεις, δηλαδή, έναν πρακτικό λόγο να χρησιμοποιήσεις τριμπουσόν. Πολλοί φιλόσοφοι πριν τον Πάρφριτ

υποστήριζαν ότι όλοι οι πρακτικοί λόγοι έχουν αυτή τη λογική δομή: θέλεις να κάνεις το A, το A προϋποθέτει να κάνεις το B, οπότε πρέπει να κάνεις το B. Αυτή είναι, χοντρικά, η αντίληψη των λόγων που υπερασπίζεται ο Ντεϊβιντ Χιουμ και οι επίγονοί του. Στα βιβλία του ο Πάρφιντ επιστρατεύει ένα τεράστιο οπλοστάσιο επιχειρημάτων για να γκρεμίσει αυτή τη χιουμιανή ορθοδοξία. Ας υποθέσουμε ότι έχεις μια τελείως παράλογη επιθυμία: θέλεις να καταστραφεί το σύμπαν, ή να φας μια μπουκιά χόμα, ή να μετρήσεις τα χόρτα στον κήπο, ή να υποφέρεις αποκλειστικά κάθε Τρίτη μεσημέρι. Σύμφωνα με τον Πάρφιντ, καμία από αυτές τις επιθυμίες δεν συνιστά καλό λόγο να κάνεις κάτι. Για να συνιστά κάτι καλό πρακτικό λόγο πρέπει να υπηρετεί κάποια αντικειμενική αξία. Ο πόνος που νιώθεις όταν βάζεις το χέρι σου στη φωτιά, για παράδειγμα, σου δίνει έναν καλό λόγο να το βγάλεις. Η αξία που υπηρετεί η πράξη αυτή είναι η αποφυγή του πόνου. Με παρόμοιο τρόπο, ο πόνος που νιώθει κάποιος όταν το χέρι του βρίσκεται στη φωτιά, σου δίνει καλό λόγο να τον βοηθήσεις να το βγάλει, κ.ο.κ.

Ο Πάρφιντ, λοιπόν, υπερασπίζεται μια μορφή κανονιστικής αντιφυσιοκρατίας, δηλαδή την ιδέα ότι υπάρχουν αντικειμενικοί λόγοι να κάνουμε πράγματα, λόγοι που εδράζονται σε αντικειμενικά γεγονότα—το αντικειμενικό γεγονός ότι πονάω μου δίνει λόγο να μετακινήσω το χέρι μου—και που δεν υπάγονται σε φυσικούς νόμους. Η μελέτη των λόγων, με άλλα λόγια, δεν ταυτίζεται με τη μελέτη της ανθρώπινης ψυχολογίας ή βιολογίας: είναι αυτόνομη και έχει μεγαλύτερη οντολογική συνάφεια με τα μαθηματικά και τη φιλοσοφική λογική. Κατά συνέπεια, η πεποίθηση ότι ‘έχουμε λόγο να μη βασανίζουμε αθώους’ έχει παρόμοιο στάτους με πεποιθήσεις όπως ‘το σύνολο των πρώτων αριθμών είναι άπειρο’, ή ‘μια μπάλα δεν μπορεί να είναι ταυτόχρονα εξ’ολοκλήρου κόκκινη και εξ’ολοκλήρου μπλε’. Καμία από αυτές τις πεποιθήσεις δεν εμπίπτει στο πεδίο μελέτης των φυσικών επιστημών. Με αυτόν τον τρόπο, ο Πάρφιντ επιχειρεί να διασώσει την κανονιστική και ηθική σκέψη από τη μέγγενη της φυσιοκρατίας.

Το πρόβλημα της μη-ταυτότητας

Εκτός της μεταφυσικής των λόγων και της ατομικής ταυτότητας, η πιο μεγάλη συνεισφορά του Πάρφιντ ήταν στην ηθική και πολιτική φιλοσοφία. Αρχίζω από την ηθική.

Ας υποθέσουμε ότι μια γυναίκα μπορεί να συλλάβει ένα παιδί τον χειμώνα, ή να περιμένει έξι μήνες και να συλλάβει το καλοκαίρι. Και τα δυο παιδιά που θα συλλάβει θα ζήσουν αξιοβίωτες ζωές, δηλαδή ζωές που δεν έχουν λόγο να μετανιώνουν ότι τις έζησαν. Αν η γυναίκα συλλάβει τον χειμώνα, το παιδί της θα έχει μια μικρή αναπηρία. Αν, ωστόσο, περιμένει και συλλάβει το καλοκαίρι, τότε θα γεννήσει ένα άλλο παιδί—η ταυτότητα του καλοκαιρινού παιδιού είναι διαφορετική από την ταυτότητα του χειμερινού—χωρίς αναπηρία. Τι πρέπει να κάνει η γυναίκα; Σύμφωνα με τον Πάρφιντ, η μόνη ηθικά σωστή στάση είναι να περιμένει και να συλλάβει το καλοκαίρι. Κι αυτό γιατί, *ex hypothesi*, το χειμερινό παιδί θα ζήσει χειρότερη ζωή από το καλοκαιρινό παιδί. Πώς μπορεί να δικαιολογηθεί αυτή η θέση,

δεδομένου ότι και τα δυο παιδιά θα ζήσουν αξιοβίωτες ζωές; Ο Πάρφριτ πιστεύει ότι το παράδειγμα δείχνει κάτι σημαντικό: αν θέλουμε να δικαιολογήσουμε την επιλογή της σύλληψης το κάλοκαίρι, δεν μπορούμε να το κάνουμε στη βάση της προσωποποιημένης βλάβης που προκαλεί η πράξη της μητέρας σε κάποιο συγκεκριμένο παιδί, αφού μιλάμε για διαφορετικά παιδιά. Κατά συνέπεια, λέει ο Πάρφριτ, αυτό που χρειαζόμαστε είναι μια ηθική αρχή που δεν εξαντλείται στην επίδραση που έχουν οι πράξεις μας σε συγκεκριμένα πρόσωπα, ή στις βλάβες που τους προκαλούμε. Χρειαζόμαστε, με άλλα λόγια, κάποια μη-προσωποποιημένη [impersonal] ηθική θεωρία.

Η ανακάλυψη του προβλήματος της μη-ταυτότητας έχει σημαντικές συνέπειες για την ηθική των σχέσεών μας με τις μελλοντικές γενιές. Ας υποθέσουμε ότι η σημερινή γενιά μπορεί να συντηρήσει ή να εξαντλήσει κάποιους φυσικούς πόρους. Αν τους εξαντλήσει, τότε θα αυξήσει την ευημερία των ανθρώπων που υπάρχουν σήμερα και για έναν αιώνα από σήμερα, αλλά θα περιορίσει αισθητά την ευημερία των ανθρώπων που θα υπάρξουν σε δυο αιώνες. Αν, από την άλλη, συντηρήσει φυσικούς πόρους, τότε η ευημερία των ανθρώπων που υπάρχουν σήμερα δεν θα αυξηθεί, αλλά η ευημερία αυτών που θα υπάρξουν σε δύο αιώνες δεν θα περιοριστεί αισθητά. Το πρόβλημα εδώ είναι ότι η πολιτική εξάντλησης των πόρων δεν βλάπτει κανέναν. Δηλαδή, αν επιλέξουμε εξάντληση των πόρων, τότε οι άνθρωποι που θα υπάρξουν σε δυο αιώνες θα είναι τελείως διαφορετικοί—σε αριθμό και σε ταυτότητα—από αυτούς που θα υπάρξουν αν επιλέξουμε συντήρηση. Αρκεί να φανταστούμε πόσο απίθανο θα ήταν να είχε υπάρξει ο καθένας μας αν η Ελλάδα δεν είχε ποτέ ηλεκτρισμό, ή αν η οικονομία της είχε βασιστεί αποκλειστικά στην αιολική ενέργεια. Κατά συνέπεια, κανένα συγκεκριμένο πρόσωπο δεν βλάπτεται αν εξαντληθούν οι πόροι: τα πληθυσμιακά υποσύνολα που προκύπτουν από τις δύο διακριτές πολιτικές δεν τέμνονται. Και αντίστροφα, αν ο μόνος τρόπος να υπάρξεις σε δυο αιώνες είναι να εξαντληθούν οι πόροι σήμερα, δεν μπορείς, όταν έρθεις στον κόσμο σε δυο αιώνες, να παραπονεθείς ότι έχει καταστραφεί το φυσικό σου περιβάλλον. Δεν μπορείς να παραπονεθείς, αφού ένα τέτοιο παράπονο συνεπάγεται ότι εύχεσαι να μην υπήρχες! Όποτε έχουμε κι εδώ ένα πρόβλημα δικαιολογητικής βάσης. Γιατί, με άλλα λόγια, να υιοθετήσουμε συντήρηση και όχι εξάντληση πόρων; Η απάντηση του Πάρφριτ είναι πως, και πάλι, χρειαζόμαστε μια ηθική και οικονομική σκέψη που κάνει χώρο για ηθικές αρχές ανεξάρτητες από το πως οι πράξεις μας επηρεάζουν ή βλάπτουν συγκεκριμένα πρόσωπα.

Το πρόβλημα της μη-ταυτότητας έχει σημαντικές επιπτώσεις για τη φιλοσοφία του ποινικού δικαίου. Ορισμένοι φιλελεύθεροι φιλόσοφοι του δικαίου, για παράδειγμα, υποστηρίζουν ότι μια πράξη είναι αξιόποινη μόνο αν βλάπτει κάποιο συγκεκριμένο πρόσωπο. Συχνά, αυτή η θέση συνδέεται με τα φιλοσοφικά κείμενα του Τζον Στιουαρτ Μιλλ. Τα παραδείγματα του Πάρφριτ δείχνουν ότι αυτή η 'αρχή της βλάβης' δεν ευσταθεί, αφού η σύλληψη του χειμώνα—βλ. το πρώτο παράδειγμα παραπάνω—και η πολιτική εξάντλησης φυσικών πόρων—βλ. το δεύτερο παράδειγμα—συνιστούν δυνητικά αξιόποινες πράξεις, αλλά καμία από τις δύο δεν συνιστά βλάβη σε πρόσωπα.

Εξισωτισμός και προτεραιοκρατία

Πέρα από τη συνεισφορά του στην ηθική φιλοσοφία, ο Πάρφιτ αναβίωσε μια συζήτηση για τη φύση της ισότητας στη σύγχρονη πολιτική φιλοσοφία. Πολλοί σύγχρονοι πολιτικοί φιλόσοφοι πιστεύουν ότι η ισότητα ανάμεσα στους ανθρώπους έχει αυταξία. Κάποιοι από αυτούς εννοούν την 'ισότητα' ως ιδιότητα της σχέσης ανάμεσα στους ανθρώπους: εγώ κι εσύ είμαστε ίσοι μόνο αν δεν υπάρχουν ιεραρχίες ανάμεσά μας, αν δεν υπάρχουν σχέσεις κυριαρχίας και εκμετάλλευσης, κ.ο.κ. Ωστόσο κάποιοι φιλόσοφοι εννοούν την ισότητα ως ιδιότητα της διανομής πόρων: εγώ κι εσύ είμαστε ίσοι μόνο αν έχουμε ίση ποσότητα πόρων, ή ίσες ευκαιρίες να αποκτήσουμε αυτούς τους πόρους. Ο Πάρφιτ αντικρούει αυτή τη θέση περί διανομής.

Έστω ότι έχω 10 κι έχεις 10. Δεν υπάρχει επιλήψιμη ιεραρχία ανάμεσά μας, ούτε σχέση κυριαρχίας ή εκμετάλλευσης. Ένας κεραυνός καταστρέφει 5 από τα δικά μου 10. Τώρα εγώ έχω 5 κι εσύ έχεις 10. Συνεχίζει να ισχύει ότι δεν υπάρχει επιλήψιμη ιεραρχία ανάμεσά μας. Θα ήταν, από κάποια άποψη, καλύτερο αν είχες κι εσύ 5; Θα ήταν, δηλαδή, από κάποια άποψη καλύτερο αν η διανομή διαμορφωνόταν, από (5,10), σε (5,5); Ο Πάρφιτ ισχυρίζεται πως όχι, δεν είναι καλύτερο, από καμία άποψη, να γίνει αυτή η ισοπέδωση προς τα κάτω [levelling down]. Αλλά τότε η αντίληψη ότι αυτό που πρέπει να μας απασχολεί είναι η διανεμητική ισότητα ως τέτοια είναι λάθος. Χρειαζόμαστε μια διαφορετική εξήγηση της αξίας της διανεμητικής ισότητας. Την εξήγηση αυτή, σύμφωνα με τον Πάρφιτ, την παρέχει η προτεραιοκρατία [prioritarianism].

Ας υποθέσουμε ότι έχουμε πάει για περπάτημα στο βουνό. Εσύ βρίσκεσαι πολύ χαμηλότερα από μένα. Το βουνό είναι ψηλό: όσο πιο ψηλά πάω, τόσο λιγότερο οξυγόνο αναπνέω. Τώρα λοιπόν αναπνέω λιγότερο οξυγόνο από σένα. Αλλά δεν αναπνέω λιγότερο οξυγόνο επειδή βρίσκομαι πιο ψηλά από σένα: θα ανέπνεα την ίδια ποσότητα οξυγόνου ακόμα κι αν εσύ δεν υπήρχες. Κατ'αναλογία, δεν έχει σημασία για την αξία της ισότητας ότι εγώ έχω λιγότερους πόρους από σένα. Ακόμα, δηλαδή, κι αν δεν είχα λιγότερους πόρους από σένα, θα έπρεπε πάλι να μου δοθεί η ίδια ποσότητα πόρων που θα μου είχε δοθεί αν είχα λιγότερους πόρους από σένα. Ο Πάρφιτ αποκαλεί αυτή τη μορφή εξισωτισμού προτεραιοκρατία. Η προτεραιοκρατία είναι μια ωφελιμιστική θεωρία που προκρίνει την αναδιανομή πόρων από τους πλούσιους στους φτωχούς. Δηλαδή δίνει διανεμητική προτεραιότητα σε αυτόν που έχει λιγότερα, αλλά όχι επειδή έχει λιγότερα. Όπως στο παράδειγμα με το οξυγόνο, η αξία της αναδιανομής προς τον φτωχό δεν εξαρτάται, για τον προτεραιοκράτη, από τη θέση του σε σχέση με τους άλλους, αλλά μόνο από το απόλυτο επίπεδο των πόρων του και την ανεξάρτητη ηθική (απ)αξία του επιπέδου αυτού.

Ο Πάρφιτ ήταν ένας ερημίτης της φιλοσοφίας με εξαιρετικά βαθιά γνώση του αντικειμένου και ασυναγώνιστη ικανότητα απορρόφησης κριτικών σχολίων. Ήταν επίσης εξαιρετικά γενναιόδωρος με τους φοιτητές του. Στην Οξφόρδη δίδασκε για δεκαετίες, στο All Souls, το

σεμινάριο Ηθικής Φιλοσοφίας [Moral Philosophy seminar]. Η πιο συνηθισμένη του αντίδραση σε κριτική ερώτηση φοιτητή ήταν να την βελτιώσει, σε τέτοιο βαθμό που ο φοιτητής ένιωθε ότι πραγματικά συνομιλούσε με τον Ντέρεκ Πάρφιτ, ή, ακόμα καλύτερα, ότι του ασκούσε πειστική κριτική. Συνήθως όμως, μετά το σεμινάριο, καταλάβαινες ότι δεν ήσουν εσύ που πραγματικά συνομιλούσες με τον Πάρφιτ, αλλά ο Πάρφιτ με τον Πάρφιτ. Το 2007, ένας συμφοιτητής μου, επίσης διδακτορικός φοιτητής στην Οξφόρδη, του είχε στείλει ένα άρθρο τριάντα σελίδων, όπου του ασκούσε κριτική για το πρόβλημα της μη-ταυτότητας. Μετά από μερικές μέρες, ο φίλος μου έλαβε απάντηση. Τα σχόλια του Πάρφιτ ήταν σχεδόν είκοσι σελίδες και βελτίωναν αισθητά την κριτική του φίλου μου στον ίδιο τον Πάρφιτ.

Εδώ υπάρχει ένα μεθοδολογικό δίδαγμα. Το ορόσημο της παρφιτιανής προσέγγισης στη φιλοσοφία δεν είναι η πιασάρικη ατάκα ή το δήθεν απόφθεγμα, αλλά η αναζήτηση της αλήθειας μέσω σαφών επιχειρημάτων που μεγιστοποιούν την έκθεση μιας ιδέας σε κριτική. Αν η μη-θεϊστική ηθική φιλοσοφία έχει μέλλον, όπως πίστευε και ήλπιζε ο Πάρφιτ, το οφείλει αποκλειστικά σε αυτό το μεθοδολογικό της παρελθόν.